

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KEREITE YA 12

LOETSE 2021

**SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)
PAMPIRI YA BOBEDI (P2)
TATAISO YA HO TSHWAYA**

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 22.

TEMOSO HO BATSHWAYI:

- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**Mohlalobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng) tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwane le e le nngwe ya dipotso tse telele.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo.
- Haeba mopeleto o fosahetseng o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.
- **Potso tse telele:**
  - Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswe e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a iphele ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlalobuwa a se ngotseng. **Sebedisa ruburiki ya ho lekanyetsa e leqepheng la 3 le leqepheng la 8 ho lekanyetsa moqoqo wa mohlalobuwa.**
- **Dipotso tse kgutshwane:**
  - Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a di-a bulwa le di-a kwalwa moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
  - Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJHE kapa KE A DUMELA/KE A HANA. Lebaka/Tshebediso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
  - Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DONGOLWA: THOTHOKISO- SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE	5–6	4	3	2	0–1
<p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshakatsheko ya taba (sehlooho) kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.</p> <p>MATSHWAO A 6</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshhehetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshhehetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitweng ho tshhehetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitweng ho tshhehetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.</p>	<p>-Ha a bontshe kutlwisiso ya se botswang. -Dintlha tse tshhehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.</p>
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO	4	3	2	1	0–1
<p>Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopollo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitweng</p> <p>MATSHWAO A 4</p>	<p>-Sebopeho se hlahisitwe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.</p>	<p>-Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitwe ka tsela e hlalohanyehang, -Tlhahiso ya mehopollo ke e utlwisisehang. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopollo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>-Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopollo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehala le setaele ha se tse loketseng.</p>	<p>-Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.</p>

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlahlobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

POTSO YA 1

EXODA – JG Mocoancoeng

TATAISO HO BATSHWAI:

Motshwai a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare, Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehleng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa. Ela hloko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatelano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.

Sebopelo le Tshebediso ya puo

- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae sebopelong sa diratswana tse momahaneng mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehalo di sebediswe ka nepo temeng.

Karabo e ka lebellwang:

Sehokhokisi se sebedisitse kgokahano ya mela ho hlakisa kamoo MaAforika Borwaa ileng a lwanela tokoloho tlasa mmuso wa pele wa kगतello.

Melathothokisong ya thothokiso re fumana sethokhokisi se sebedisitse dibetsa ka tsela ya ho hokela melathothokiso.

- Melathothokisong ya 2 le 3 ho sebedisitswe **phetapheto ya mantswa e tshakalletseng** ka mantswa ana "fatsheng" ka sepheo sa ho hlakisa hore Afrika Borwa ke moo ho phelwang ha monate le ka bolokolohi. Melathothokisong ya 3 le 4 ho sebedisitswe Neeletsano/qalotshwano/phetapheto ya mantswa e tsepameng ka tshebediso ya lentswa "fatsheng" ka sepheo sa ho Aforika Borwa ho phelwa ha monate.

- Melathothokisong ya 6, 7, 14 le 15 sethokhokisi se sebedisitse **lehokela** ka tshebediso ya lentse “Ekgepeta” “Lewatle” sepheo e le ho hokela melathothokiso eo e mmedi/ho toboketsa ntlha ya hore bokgoba boo MaAfrika Borwa ba leng tlasa bona ba tlameha ho bo lwantsha.
- Melathothokiso ya 9 le 11 ho sebedisitse **phetapheto ya mantswe e diehileng** ka tshebediso ya lentse “Lwanang” ka sepheo sa ho hatella taba ya hore MaAfrika Borwa a tlameha ho lwanela ditokelo tsa bona ho tswa bokgobeng ba kगतello jwalo ka Baiseraele ha ba hlola sera ka thapelo.
- Molathothokiso wa 19 sethokhokisi se sebedisitse **lebotsi** ho hokahanya melathothokiso wa 19 le 20 ho hlakisa hore Maburu ha a batle ho fetwa ke batho ba batsho ka tsebo.

Phethelo

Sethokhokisi se sebedisitse kgokahano ya melathothokiso ka tshebediso ya **mefuta ya phetapheto** ho hokela melathothokiso ya thothokiso. [10]

POTSO YA 2

BA ILENG BA ILE — JG Mocoancoeng

- 2.1 Moelelo o otlohileng ke wa hore bothata bo se bo hlahile Yuropo. ✓✓ (2)
- 2.2 E sebedisitse ka sepheo sa ho potlakisa morethetho wa molathothokiso/ ho fa lentse le tlohetsweng sefutho. ✓✓ (2)
- 2.3 Ke ho kgina morethetho wa molathothokiso/Ho potlakisa morethetho/ho lekanya moelelo o tlleng pele ho kgefutsohare le o tlang ka morao ho yona. ✓✓ (2)
- 2.4 Ke maikutlo a bohloko/kutlwelobohloko/a qenehelo. Ke utlwiswa bohloko ke bontate ba shweletseng ntweng mme malapa a bona a sitwa le ke ho ba boloka. ✓✓ (2)
- 2.5 Molaetsa ke wa hore ba setseng lefatsheng ba lokela hore ba thabele le ho tshireletsa tokoloho eo ba e sietsweng ke bahale. ✓✓ (2)

[10]

POTSO YA 3

YA MOHAU MOTHO — MT Lekitlane

- 3.1 E thusa ho hlakisa hore dibe tsa rona di ne di le ngata di bile di nyarosa. ✓✓ (2)
- 3.2 Ke ho hatella/ho fana ka sefutho sa hore ho ile ha batlwa Motho ya matla ho ka pholosa batho lefatsheng. ✓✓ (2)
- 3.3 Ke “Ramautla.” ✓ “Terakone”. ✓ (2)
- 3.4 Ke maikutlo a thabo. ✓ Ke thabiswa ke ha morena Jeso a ileng a tela menyaka ya lehodimong ho tla pholosa batho lefatsheng ba neng ba buswa ke satane. ✓ (2)
- [Maikutlo a baithuti a bontshang kananelo a amohelwe]** (2)
- 3.5 Molaetsa ke wa hore Jeso o rata le ho boulella bophelo ba rona ebile o re lwanetse ho e mobe Satane. ✓✓ (2)

[10]

POTSO YA 4**HA SE LEFA— TM Lethota**

- 4.1 Ke ho bopela mmadi setshwantsho se hlakileng sa motho ya tsetselang le ho lla hore seo ha se thuse ka letho. ✓✓ (2)
- 4.2 E sebedisitswe ka sepheo sa ho fokotsa bolelele ba molathothokiso/ho potlakisa morethetho wa molathothokiso/ho fokotsa palo ya mantswa/ho fa lentswe “jo” sefutho. ✓✓ (2)
- 4.3 Ke ho toboketsa mohopolo wa hore sethokhokisi se bona batho ba bang ba le babe le hona ho hloka tshobotsi. ✓✓ (2)
- 4.4 Ke maikutlo a kutlwelobohloko/a qenehelo ✓ ho motho ya sa ntsaneng a phela ha monate a hopole hore tsohle tseo a nang le tsona ha se lefa. ✓
[Maikutlo a baithuti a bontshang kutlwelobohloko a amohehelwe] (2)
- 4.5 Ke molaetsa wa hore ha motho dintho tsa hae ha di sa mo tsamaele hantle a hopole hore di ka nna tsa fela ka ho panya ha leihlo. ✓✓ (2)
- [10]**

POTSO YA 5**LE QOLENG YA KOBO — JM NKUTHA**

- 5.1 Ke ho potlakisa morethetho wa molathothokiso/ ho fokotsa bolelele ba molathothokiso. ✓✓ (2)
- 5.2 Sethothokisi se akanya hore lefu le haufi le motho ka nako tsohle. ✓✓ (2)
- 5.3 Ke ho imakatsa/ ho hlollwa ka ha se tseba karabo eo ka botlalo. ✓✓ (2)
- 5.4 Ke maikutlo a kgalefo/ ho teneha/ ho kgopiseha/ a ho fella lefu pelo ✓ ka ho ikonka ka ho re nkela beng ka rona le hona ho dula re tshohile re tshabana le lefu. ✓
[Maikutlo a bontshang ho se thabe ha bahlahlobuwa a amohelwe] (2)
- 5.5 Ke mookotaba wa hore lefu le haufi le rona hohle moo re dutseng, re robetseng le moo re tsamayang teng. ✓✓ (2)
- [10]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO ENA: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO - SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehanga	Phihlello e supang bokgo	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
	12-15	9-11	6-8	4-5	0-3
<p>DIKAHARE</p> <p>Kutlwisiso ya potso botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.</p> <p>MATSHWAO A 15</p>	<p>-Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehanga 14-15.</p> <p>-Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12-13.</p> <p>-Sehlooho se manollotswe ka botebo</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhehetswang ho tswa sengolweng</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e babatsehanga ya sengolwa</p>	<p>O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni</p> <p>-O hlahisitse karabelo e batlang e anela</p> <p>-Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tlisitwang kamoo ho lokelang.</p> <p>-Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotswang ka botlalo.</p> <p>-Tse ding tsa dintlha di tshhehetsa sehlooho.</p> <p>-Dintlha tse ding di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle.</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo.</p> <p>-Ke dintlha tse fokolang feela tse tshhehetsang sehlooho.</p> <p>-O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho.</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho.</p> <p>-Boiteko bo fokolang ba ho araba potso.</p> <p>-Dintlha ha se tse kgodisang.</p> <p>Mohlahlobuwa ha a utlwisiso hantle mofuta ona wa sengolwa.</p>
	8-10	6-7	4-5	2-3	0-1
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopelo, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neeletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitswang temeng.</p> <p>MATSHWAO A 10</p> <p>MATSHWAO</p>	<p>-Sebopelo se momahaneng</p> <p>-Selelekela le qetelo di a babatseha</p> <p>-Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng</p> <p>-Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala</p>	<p>-Sebopelo ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang</p> <p>-Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng.</p> <p>-Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang.</p> <p>-Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.</p>	<p>-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopelo.</p> <p>-Tlhalohanyo le momahano di teng le ha di kgera.</p> <p>-Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse.</p> <p>-Tlhalohanyo ya mehopolole e a haella, ha e hlalohanyehang, mme ha e na momahano</p> <p>-Popo ya diratswana e batla e nepahetse.</p>	<p>-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng.</p> <p>-Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang.</p> <p>-Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse.</p> <p>-Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi</p> <p>-Popo ya diratswana e fosahetse.</p>	<p>-Kgaello ya ho rala sebopelo ka tshwanele e sitisa phallo ya mehopolole.</p> <p>-Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo.</p> <p>-Popo ya diratswana e fosahetse.</p>
	20-25	15-19	10-14	5-9	0-4

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlahlobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele o bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopelo le tshebediso ya puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

KAROLO YA B: BOTSANG LEBITLA — KPD Maphalla**POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA**

ELA HLOKO: Hona empa e le tataiso feela!

Selelekela

Mohanyetsi/bahanyetsi ke mophetwa ya kgahlanong/ ya hanyetsanang le mophetwa wa sehlooho. Mohanyetsi o lokela ho thibela mophetwa wa sehlooho hore a se atlehe bophelong. Boteng ba mohanyetsi bo etsa hore pale e tswelopele.

• Mohanuwa

Tsietsi, o fumana mosebetsi habo Mohanuwa ha Ramatlotlo, Mohanuwa ke moradi wa Ramatlotlo. Tsietsi le Mohanuwa ba kena dikamanong tsa lerato. Kgabareng Mohanuwa o ratana le Makgaola, monna ya kgannang lori e tlisang thepa lebenkeleng la Ramatlotlo. Tsietsi o ile a ba kgaoletsa, mme a nka qeto ya ho fedisa lerato la hae le Mohanuwa. Sena ebile sesosa sa qabang ya Tsietsi le Mohanuwa. Kamora hore Mohanuwa a ime Makgaola a lahle Mohanuwa, Mohanuwa o batla hore Tsietsi a boele ho yena.

- Tsietsi o ile a hana kopo eo, Mohanuwa o ile a utlwa bohloko, a ikana hore o tla iphetetsa ho Tsietsi. Ha Mohanuwa a ehlwa hore Tsietsi o se a ratana le Tseleng o ile a theha lemulwana la dinokwane ho hlasela Tsietsi. Lemulwana leo le ile la bolaya Tseleng. Tsietsi o ile a iphetetsa ka ho bolaya Mohanuwa le lemulwana la hae.

• Kotsi

Kotsi ke rangwane wa Tsietsi ya ileng a mo hodisa kamora hore batswadi ba Tsietsi le bana babo ba hlokahalle kotsing ya koloi. Kotsi o ile a iphetola mohanyetsi wa Tsietsi ka ho mo fetola lebitso, mme a se ke a mo tsebisa ka batswadi ba hae ba nnete. Kotsi o hlolehile ho kgalema Mmadibakiso ha a ne a hana ho kenya Tsietsi sekolo, a mo tima dijo le ho mo sebedisa ka thata. Tsena tsohle di ile tsa hlokomedisa Tsietsi hore ha se ngwana wa ha Kotsi. Tsietsi o ile a sibolla hore mafa a ntatae a mo sietseng ona a ha Kotsi. Ha Tsietsi a se a batla kotjana ya ntatae Kotsi o hana ka yona, mme seo se lebisitse ntlheng ya hore Tsietsi a thunye Kotsi, mme yena a thunngwa ke mapolesa seropeng.

• Phethelo

Boteng ba bohanyetsi bo etsa hore pale e tswelopele. Mohanuwa le Kotsi ba ile ba kgina tswelopele ya Tsietsi ho fihlela a itwanela ka ho nka diqeto tse fosahetseng tsa ho bolaya.

[25]

POTSO YA 7**BOTSANG LEBITLA – KDP Maphalla**

- 7.1 Ba ne ba batlwa ke mapolesa hobane ba thobile sepetlele. ✓ (1)
- 7.2 Tsietsi o ile a fetola moleleri le ho phela nahathote. ✓✓ (2)
- 7.3 Setswalle se qadile lefung la nkgono Mmatsoteng. ✓ (1)
- 7.4 Tsietsi o ile a thunngwa ke mapolesa kamora hore yena a thunye rangwanae Kotsi, mme a nkelwa boekelong ke moo a ileng a kena dikamanong tsa lerato le mooki Tseleng, mme ba ile ba thoba kabobedi sepetlele. ✓✓ (2)
- 7.5 Tikoloho eo Tsietsi a holetseng ho yona e bontsha tlhokeho ya maemo a matle a phedisano, kgolo ya hae ebile mpe, o ne a utswiswa le ho etselletswa ka seo a sa se etsang. Sena se mo amme haholo maikutlong ho fihlella a tsekella ho iphetetsa. ✓✓✓ (3)
- 7.6 O ile a ngolla Tsietsi lengolo le reng ba kgutlelane e le ho ka hlakolela molato oo wa Makgaola ho Tsietsi. ✓ (1)
- 7.7 Ke ka mora ho bolauwa ha Tseleng ke Mohanuwa le lemulwana la hae la dinokwane. ✓✓ (2)
- 7.8 Ke ba bang ba dinokwane tse sebedisanang le Mohanuwa. ✓ (1)
- 7.9 Tsietsi o ile a belaela hore Tjhaile ha se lepolesa la nnete ho ya ka moo a tshwereng dithunya ka teng ke ha a mmolaya ✓✓ (2)
- 7.10 Tomatso ke ya hore moruti Moshebi tebello e ne e le hore o tlisitse Thapelo empa ho bonahala a e na le dikamano tsa lerato le Mmasolomane mohatsa Kotsi. ✓✓ (2)
- 7.11 Ketsahalong ya hore moruti Moshebi o ne a dula a etela Mmamasolomane, mme ha Tsietsi a kopa thapelo ba mo qhelela morao. ✓✓ (2)
- 7.12 Tsipane o ile a thusa Tsietsi ka ho lwantsha dira tsa Tsietsi. ✓✓ (2)
- 7.13 E, mongodi o atlehile ka thehello ya lebitso la Tsietsi hobane Tsietsi o ile a hodiswa bohase empa ntatae a mo sietse mafa/ o sokelwa ke Mohanuwa ha a hana ho kgutlelana le yena. ✓✓ (2)
- 7.14 Tjhe, mongodi ha a atleha ho pepesa botle kaha sengolweng sena bobbe bo ile ba hlola botle hobane Tsietsi o ile a bolaya Mohanuwa le lemulwana la hae la dikebekwa. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 8: MME – NP Maake**Selelekela**

Maele ana a totobatsa hore mme a ka etsa eng kapa eng e molemong wa bana le basadi ba bang hoba fihlisa katlehong ya bona. Mme o a tshireletsa, ha a pepese ditaba tse ka bang leqhoko motseng, mme ya phethahetseng o kgetha ho bipa sephiri se ka senyang motse.

Mme

Mme ke mophetwa wa sehlooho paleng ena. O fihla Sebokeng e le mosadi ya batlang monna wa hae Thollo. Ha a fihla ha Mmateboho a fumana hore moo ke ha monnae, o kgetha ho thola molemong wa ho boloka kgotso jwale ka mme ya tshwarang thipa ka bohaleng. Sena se bontsha hore o tshireletsa lenyalo la Mmateboho le Thollo.

Ka hlakoreng le leng Mmateboho o bontsha ho hauhela Mme ka ha bodulo ha hae ha bo fumanehe, o tsekella ho batlela Mme bodulo ha Lesole eleng kgaitsemi ya hae. Sena se bontsha hore o tsitlallela seriti sa hae sa hore mme e mong o tlameha ho thusa e mong.

Mme ha a se a dula ha Diseko, mme o iketsetsa bophelo le phedisano e ntle le bohle bao a ileng a ba le kamano le bona; o thusa bana ba dikolo ho loha meseme le ho etsa dintho tsohle tsa Sesotho. Ka tsebo ya hae ya meriana ya setso o ile a thusa le ho phekola bana ba masea ba kulang. Leha a ne a sa tsebe batho ba Sebokeng o ile a ikahela setswalle ka ho qoqa le batho ba Sebokeng.

Mmateboho

Mmateboho ke mofumahadi wa Thollo e monyenyanane eleng mohaditsong wa Mme. Mmateboho o bontsha bomme ha a dula a tihakela Mme ho ya mo hlwela le ho bona hore o ntse a phela jwang kamora hore a mo batlele bodulo ha Lesole. Sena se totobatsa hore Mmateboho ke e mong wa bomme ba tshwarang thipa ka bohaleng.

Kgabareng Mme o a kula, Mmateboho o bona ho le molemo hore Mme a ye sepetlele moo a tlang ho fumana thuso teng. Ha Mme a hana Mmateboho ho ya sepetlele, Mmateboho o ne a qeta letsatsi lohle mona ha Diseko ho ka hlokomela Mme. Mme o hana le ha Mmateboho a mo nka ho ya mo okela ha hae. Sena se bontsha bomme ba Mmateboho ba ho tshwara thipa ka bohaleng.

Ha Mme a le makgatheng a lefu Mmateboho o batla koloi e tlang ho nka Mme hore a ilo shwella ha hae kamora hore Diseko a mo leleke. Kamora hore Mme a fihle ha Mmateboho o a hlokahala.

Phethelo

Ho tshehetsana ha Mme le Mmateboho mathateng ao ba teaneng le ona bophelong a fela a nnetefatsa maele a Sesotho a reng “Mme o tshwara thipa ka bohaleng”.

[25]

POTSO YA 9: MME NP Maake

- 9.1 Dikeledi o kile a thola ka sepatjhe sa Thollo komponeng moo a neng a rekisa ditholwana teng, mme a thodiswa sona ke Dikeledi le rakgadi. ✓ (1)
- 9.2 Ee, ho nepahetse haholo ha e le banna a ba tsejwang ka botlalo lapeng./
KAPA
Tjhe, mehleng ena bana ba bananyana a atisa ka ho hlekefetswa ke banna. ✓ (1)
- 9.3 Dikeledi o ile a hoelehetsa Thollo a mmolella hore o a mo tshwantshwa. ✓✓ (2)
- 9.4 Mofokeng o ile a e sheba e le ketso ya ho tella ha bana ba makeisheneng, yaba o mo araba a halefile a bile a hlwentse ka mahlong. ✓✓ (2)
- 9.5 O ile a ratana le kgarebe e nngwe, mme a sa kgathathalle hore Dikeledi a ka mmona ka ha o ne a tsamaya le yona pepeneneng moo a bonwang ke bohle. ✓✓ (2)
- 9.6 Ke mothusi. ✓ Diseko o ile a tjodietsa Bafokeng ba Matatiele e le ha a buella Mmateboho kamora lepato la Mme. ✓ (2)
- 9.7 O hlalosa hore yena ha a batle ho ba lefetwa jwalo ka mmisi Lekena. ✓ (1)
- 9.8 Ke kgohlano ya kantle. ✓ Thollo o qwaketsana le Mmateboho ka ho batla ho tseba ka mme a shwetseng ha hae a sa mo tsebe/Diseko le yena o tjodietsa Bafokeng ba Matatiele. ✓ (2)
- 9.9 Ke Diseko o ile a sibolla hore Mme o ne a nyetswe ke Thollo, mme sena se bonahahla ho dinepe tsa lenyalo tseo a ileng a di fumana ha a phutha diaparotse tsa Mme. ✓✓ (2)
- 9.10 Ke mothinya wa hore Diseko eo a neng sa a sa utlwane le Thollo a buelle Mmateboho ho Bafokeng. ✓✓ (2)
- 9.11 Rakgadi o pelo e ntle. O hodisitse Dikeledi hantle jwale ka ha e ka ke ngwana wa hae/o a tshepahala o ile a boloka le ho thodisa Thollo tjhelete ya hae /o lerato o ile a etsetsa Dikeledi lenyalo le letle. ✓✓ (2)
- [Tshwaya e le nngwe]** (2)
- 9.12 Tshekamelo le leeme di iponahatsa moo rangwane wa Thollo a reng basadi ba Kgauteng ba jesa banna phehla feela a sa kgotse taba ya hore Thollo o siile mosadi Matatiele mme o se a bile a nyetse e mong. ✓✓ (2)
- 9.13 Mongodi o atlehile, Dikeledi o ile a lliswa ke mohlankana eo a neng a ratana le yena e sa le ngwanana le Bafokeng banna bam o llisa nakong eo a se a nyetswe. ✓✓ (2)
- 9.14 Tjhe, ha di kgolehe ha ho mme ya ka siyang ngwana wa hae, a hlolehe ho mo lata/ha ho mme ya ka hlolehang ho itseka ha a bona monna wa hae a nyetse mosadi e mong. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 10: TUTUDU HA E PATWE—M Mahanke

Bohanyetsi ke diketsahalo tse kgahlanong le katleho ya mophetwa wa sehlooho. Mophetwa wa sehlooho e ba molwantshuwa. Bohanyetsi bo thusa ho ntshetsa pale pele. Paleng ena ho bonahala Tutudu a sa nyahamiswe ke bohanyetsi, ho teng o a kgothala ho ka phethisa ditabatabelo tsa hae.

Bohanyetsi ba mohatsa malome wa Tutudu.

- Bohanyetsi bo hlahiswa ke diketso tse entsweng ke mohatsa malome wa Tutudu kaha o bonahala a sa rate katleho ya enwa Tutudu.
- O hodisa Tutudu ka thata le dipuo tse mo nyahamisang. Sena se entse hore Tutudu a kgone ho tiisetsa mathata ohle a kopanang le ona.
- Mohatsa malome wa Tutudu ha a rekele Tutudu diaparo tsa ssekolo, o phela ka tsa kopoledi. Sena se entse hore Tutudu a ithate hobane ha a na diaparo tsa ho tjhentjha mme sena se mo tswetse molemo hobane le ha a se a le moholo o tsebile ho ka bontsha bohloeki bohloeki boo.
- Mohatsa malome wa Tutudu o sebedisa Tutudu mosebetsi o boima. Sena se mo thusitse hobane ha a ne a sebetse diforong tsa metsi motsheare, bosiu o ne a bala hoo a bileng a qetella a fumane lengolo la botitjhere.

Bohanyetsi ba Thebe

Tutudu o fiha sekolong sa Sedibeng mme ho bonahala e se bohle ba mo amohelang kaha ba batla letswalla la moo Thabure.

- Tutudu e ba mokgelo ho matitjhere a moo kaha o tlwaetse ho sebetse ka thata. Sena se etsa hore matitjhere o se mo amohele.
- Thebe o qala a sulafalletsa Tutudu bophelo ka ho mo etselletsa ka hore o sotla ban aba sekolo ho batswadi. Tutudu ha a fele matla ho etsa tse nepahetseng le ha bophelo ba hae bo le kotsing nakong eo a futuhelawang motseng wa Thabure ha a balehe mathata ao. O ya sekolong le ha a bona hore bophelo bahae bo kotsing.
- Thebe o romela Ntefeleng hore a kene diphateng tsa Tutudu e le hona ho mo hlahisa e le titjhere e hlekefetsang bana ba sekolo, Tutudu ha a ka a nka monyetla, ho feta moo Thebe o hlahelletse hore ke yena monga morero oo. Sena se totobatsa hore Tutudu ha se motho ya fetohang ho latela maemo o phehella ho etsa tse lokileng.
- Tutudu ha a nyahamiswe ke maemo ha bonolo. O bonahala a ya ho Sepobi ho ya kopa thuso ya tjelete hore ho lokollwe batubi ba hae tjhankaneng.

Phethelo

Boikemelo le tshotleho eo Tutudu a fetileng ho yona, di mo etsa hore a se nyahamiswe ke mathata a kopanang le ona bophelong, empa a tsitlallele ho hlola mathata ao

[25]

POTSO YA 11: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke

- 11.1 E ne e le matitjhere a matjha a fihlang sekolong sa Sedibeng/o ne a tsebisa baithuti matitjhere a matjha. ✓ (1)
- 11.2 Tutudu ke molwantshuwa. ✓ (1)
- 11.3 Ke ya sebakeng sa motseng wa Thabure. ✓ Ho teng matlo a teateaneng, ho mabenkele le dibaka tsa boitlhabollo. ✓
Ke nakong ya temokerasi ✓ Baithuti ba na le tokelo ya ho ipelaetsa ka ho hwanta ha ba sa kgotsofale. ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 11.4 Ke taba ya hore e re a qala le ho fihla sekolong, a se be le ditlhong tsa ho bontsha lekgotla la sekolo bohlaswa le mofero wa jwang o neng o tletse jarete ya sekolo. ✓✓ (2)
- 11.5 Tutudu ke qubu ya mobu e ka bonwang ke bohle, e leng hore mesebetsi ya Tutudu e ne e bonwa ke motho kaofela motseng wa Thabure, mme e hlahiswa e le meholo jwalo ka qubu ya mobu. ✓✓ (2)
- 11.6 Seabo sa Dimama pading ena ke ho thusa batho ba morerong wa ho senya Tutudu lebitso le ho leka ho mo leleka Sedibeng ka hore a dumelle dikopano tseo ho kenela ha hae. ✓✓ (2)
- 11.7 O ile a phamola tshepe ho moletsatshepe wa mehleng ya neng a e letsa ka monyebe, mme yena a e letsa haholo ka nako ya ho kena ha sekolo/a ruta tsatsi la pele dikolo di butswa/a fa baithuti mosebetsi letsatsi la pele dikolo di butswa. ✓✓
[Tshwaya dintha tse pedi feela] (2)
- 11.8 Kamano e bile le seabo sa hore Seipobi a dumele habonolo ho nehelana ka tjhelete yah ae ho Tutudu hore ho lokollwe bohle ba neng ba tshwerwe. ✓✓ (2)
- 11.9 O ne a bososela hobane o ne a sa batle ho ya kerekeng kamora hore Thebe a mo senye lebitso setjhabeng, athe mohlang oo o tla etsa ditaba tse kgahlisang. ✓ (1)
- 11.10 Thebe o ne a sentse Tutudu lebitso setjhabeng sa Thabure, mme setjhaba se mo fetohetse. ✓✓ (2)
- 11.11 Sehlohlolo se hlahiswa ke ha setjhaba sa Thabure se futuhela Tutudu sekolong/boThabang ba senyetsa Tutudu ntlong ya hae /mapolesa a tshapa le ho shwara baithuti ba senyang ha Tutudu. ✓✓
[Tshwaya ntlha e le nngwe feela] (2)
- 11.12 Tutudu ke mophetwa ya sepatatlwa/ntlhanngwe hobane ha a fetolwe ke maemo a renang a ditaba, o tsitlallela nnete ho seo a kgollwang hore se nepahetse. ✓✓ (2)
- 11.13 Ke ne ke tla tsamaya motseng wa Thabure hobane ke bona hore nka qetella ke shwele. /Ke ne ke tla kopa tshireletso sepoleseng. ✓✓
[Tshwaya ntlha e le nngwe feela] (2)

- 11.14 Molaetsa ke wa hore lefufa le mona ha di na moputso/leshano ha le na mokoka/botle bo hlola bobele ka mehla/ batho ba tsheleng ba bang mamena ke bona ba welang ho ona. ✓✓

[Tshwaya ntlha e le nngwe feela]

(2)
[25]

POTSO YA 12: KE QATI E A LOMISANWA

Selelekela

Mona le lehloyo ke diketso tse sa amoheleng setjhabeng ka ha di tswala diketso tse tletseng bora dipakeng tsa batho.

Tshekatsheko ya tshomo ya Moleso wa dikgomo

Tshomo ena ya Moleso wa dikgomo ke e nngwe ya ditshomo tse totobatsang hore ho nyala sethepu ho tlisa mona le lehloyo ka hara lelapa le nang le sethepu.

- Tshomong ena ya Moleso wa dikgomo ho bonahala mosadi e moholo a hloka thari, o mme tshwenya maikutlong. Sena se tlisa mona le lehloho hoo a sa thabeleng ha mohaditsong wa hae e le moimana.
- O bonahala a rera ho ka etsetsa mohaditsong wa hae bonokwane ba ho mmolaya hong le lese. O iketsa eka o a mo hlokomela ka ha mohaditsong o ne a se a le haufi le ho beleha.
- O kgathalla ho mo phelela se bang se jewa ke dikgomo, 'moleso wa dikgomo' ka sepheo sa ho mmolaya. Sena se bontsha mona le lehloyo leo mosadi e moholo a tletseng lona.
- Ho bonahala moleso wa dikgomo o bontsha motswetse, a e ba motle. Sena se thabisa mosadi e moholo, o nahana hore moleso wa dikgomo o a sebetsa moo a bonang mohaditsong a qala ho ruruha, athe tje ho teng lesheleshele le a mo fepa hore a none.
- Mosadi e moholo o a tsieleha ha a hlokomela hore morero wa hae wa ho bolaya mohaditsong le lese ha o phethahale. O qetelletse a bona ho le molemo le yena a itjelle lesheleshele le entsweng ka moleso wa dikgomo.

Tshekatsheko ya thoko ya Sekhonyana Moshoeshe

Dithoko tsena di bua ka ntwala ya boitseko ya Basotho e le ha ba lwanela lefatshe la bona le bonahalang le haptjwa ke ba Thepung.

- Thokong ena ya Sekhonyana Moshoeshe ho bonahala mona le lehloyo nakong eo Bathepung ba honohelang ho hapa lefatshe la Basotho
- Koena thokong ena o eletswa ka hore a tsohe hoba lefatshe la habo le a haptjwa. Sena se bontsha mona le lehloyo la Bathepung.
- Ho bonahala ba direng ba tumme ka ho hapa dinaha tsa marena a Basotho ka ha ba kile ba sitisa ba Monyolosa le Batlokwa ka ho hapa naha ya bona.
- Koena o ile a kopa thuso ho Litshelwa le Matsika ho itokisetse ho lwantsha baThepung hoba hlola ho hapa naha ya Mabewana.

Phethelo

Ditshomo le dithoko ke boqapi bo bontshang bokgeleke, tshomong ya Moleso wa dikgomo re bona sethepu se tlisa mona le lehloyo. Koena le yena o bonahala a ke keng a tlohela naha ya habo ho nkuwa ka mahahapa ke Bathepu.

[25]

POTSO YA 13: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

- 13.1 Ke mme wa morena Moshoeshe. ✓ (1)
- 13.2 Ke moelelo wa hore morena Moshoeshe ke mothehi wa setjhaba sa Basotho kamora hore a hlole Ramonaheng a be a mo hape le setjhaba sa hae. ✓✓ (1)
- 13.3 Moshoeshe o reneketswa ka ho amahangwa le bonatla boo a bileng le bona ntweng ya hae le Ramonaheng/ ho phafuwa Moshoeshe ka tlhelo ya hae. ✓✓ (2)
- 13.4 Ke ya kantle. ✓ Ntwa e ne e kupa pakeng tsa Moshoeshe le Ramonaheng, mme setjhaba sa ameha haholo. ✓ (2)
- 13.5 Ke maikutlo a kutlwelobohloko/ a bohloko. ✓ Ke utlwela bohloko setjhaba sa Ramonaheng ka ho shwa ka sehloho le hona ho phela tlasa morena e motjha ya fekisitseng lebotho lla Morena wa bona. ✓ (2)
- 13.6 Moshoeshe ke mophetwa ya kgopo/ sebete. ✓ O ile hapa setjhaba sa Ramonaheng se sa tsebeng ho itwanela. ✓ (2)
- 13.7 Ke mehla ya dintwa ✓ Motho o ne a nkelwa seo e leng sa hae ka mahahapa. ✓ (2)
- 13.8 Ke hobane Phiri o ne a tla ja Phokojwe kamora hore a mo tshwasolle. ✓ (1)
- 13.9 Ke mophetwa ya tjitja, ✓ Phiri o phehella ho fetohela bathusi ba hae ka lebaka la tlala. ✓ (2)
- 13.10 Molaetsa ke wa hore o se tshepe motho kapa sohle seo motho a o bolellang sona. ✓✓ (2)
- 13.11 O bonolo/ o pelo e ntle/ kutlwelobohloko. ✓ O ile a thusa/tshwasolla Phiri sefing. ✓ (2)
- 13.12 Ke ne ke tla mo thusa jwale ka ha Motho a entse/ ke ne ke tla itsamayela le nna hobane ke tseba hore a ka na a mphetohela. ✓✓ (2)
- 13.13 Se phethahetse ka hobane le ha Phiri a ne a ikemiseditse ho ja motho empa o qetelletse a hlolehile ka hoo Motho o entse ketso e ntle ka ho mo tshwasolla. ✓✓ (2)
- 13.14 Tharahano e hlahiswa ke hore Tshwene le Phokojwe ba hane ho thusa Phiri mme e re hang ha motho a qeta ho fana ka thuso e be Phiri o batla ho ja mothusiwa hae. ✓✓ (2)

[25]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25**

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****SEKGOBO SA TSHIFANALEHATA — J Radebe****Selelekela**

Mona le bosoto ke diketso tse sa amoheleng maemong a phedisano kapa setjhabeng ka ha di ka tswala diketso tse tletseng bora dipakeng tsa batho ba phelang mmoho. Re bona mona o iponahatsa nakong eo Tholang a fihlang ha Ramanaka a tlisitswe ke moya wa bothuwela.

Dipuo tsa Ramanaka

- O tshepitsitse Tholang hore o tla mo thusa moyeng oo wa hae wa bothuwela mme o tla mo fehlella. Ho bonahala Ramanaka a sa fehlelle Tholang ho latella ditshepiso tsa hae.
- Ramanaka o hlapanya hore yena ke se iphutlisi ka mese ya Tholang ho latella ka moo a bonang a na le moya o matla ka teng. O qetella ka hore o bona hantle hore Tholang e tla ba ngaka e matla ho mo feta. Dipuo tsena di bontsha mona ho Ramanaka.
- Ramanaka o qetella ka hore Tholang ha a phete a nyorwa nakong eo Tholang a batlang metsi, kgatehe o tseba seo a tla mo etsa sona ka meriana ya hae.

Diketso tsa Ramanaka

- Ramanaka o nwesa Tholang moriana ka sepheo sa ho bipa moya wa Tholang wa bothuwela. Sena se bontsha Ramanaka a tletswe ke mona le bokgopo.
- Tholang o qetella ka ho tsherehana mme ha a tsebe le hore ho etsahalng. Ramanaka o thabiswa ke maemo a na a Tholang hoba jwale ha ho motho a tla phehisana le yena ka bothuela.

Phethelo

Ramanaka ke ngakana- ka – hetla e thunthedseng setso sa Basotho se lebisitseng ntlheng ya hore setjhaba sa Basotho se se hlole se tshepa kapa ho kgollwa dingakeng tsa Basotho ka lebaka la mona le diketso tse bontshang bosoto.

[25]

POTSO YA 15: SEYALEMOYA – RH Moeketsi

- 15.1 Ke Molwantshuwa. ✓ (1)
- 15.2 Ke ka lebaka la hore Kotopi o ile a retla Moletsane ditho tsa mmele/ho mo bolaya. ✓ (1)
- 15.3 Ke nakong ya diretlo. ✓ (1)
- 15.4 Sebaka sa morung se thusitse hobane ba ile ba retla Moletsane ho se motho le a mong a ka ba bonang/ Morung ke moo Moletsane a neng a tsubela teng matekwne. ✓✓ (2)
- 15.5 Bofokodi ba Kotopi ke ho kgollwa hore ho retla motho ho tla eketsa bongata ba leruo la hae. ✓✓ (2)
- 15.6 Makau ke seapadi se kgopo o hloka kutlwelobohloko/ha a tshepahale. O tshepisa batho maruo ao ba ke keng ba eba le ona ka ho retla batho. ✓✓ (2)
- 15.7 Sebuweng ke mohanyetsi. ✓ O kgahlanong le hore Kotopi a behe tshepo yah ae ho Makau. ✓ (2)
- 15.8 Sepheo ke sa ho totobatsa kgohlano e ka hare ya maikutlo/ ho senola semelo sa seapadi/ ho senola se rerwang ke seapadi ✓✓ (2)
- 15.9 E, mongodi o atlehile ka theho ya lebitso la Sebuweng hobane o ne a bua haholo, o tjodietsa Kotopi hore ditoro tsa hae ha di re letho le tsamaya le masiu. ✓✓ (2)
- 15.10 Mothinya o sa lebellwang ke ho phofa ha Kotopi kamora ho bolaya Moletsane mme ha a fumane leruo leo Makau a mo tshepisiseng lona. ✓✓ (2)
- 15.11 Sehlohlolo sa tshwantshiso ena ke bosiu bo Rampou a neng a bolaya Moletsane, Kotopi a retla ditho tsa mmele tseo a di laetsweng ke Makau. ✓✓ (2)
- 15.12 Tjhe, ke sebe, le ketso e soto ho ka bolaya motho. Motho ka mong o na le tokelo ya ho phela. ✓✓ (2)
- 15.13 Batswadi ba Kotopi ba dumela hore motho a sebetse ka thata ho atisa leruo. ✓ Kotopi o kgollwa ditorong hore e be morui. ✓ (2)
- 15.14 Ke molaetsa wa hore monna o phela ka mofufutso wa phatla ya hae/ Sekgukguni se bonwa ke sebatladi/ Ha o tse fumanwang di tonositse. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**Selelekela**

Ditlhare tsa setho di sebedisetswa ho phedisa batho le hoja ka nako e nngwe ba bang batho ba di sebedisetsa ho bolaya batho ba se nang molato. Hangata batho ba bolayang ba qala ke ho ba le mona mme ba qetelle ka ho bolaya. Le ho Mapetla ho bil jwalo.

Boloi ba Mapetla

- Mapetla ke monnamoholo ya phelang Mafotholeng ya tsebang tsohle ka boemo ba Mafotholeng. Mapetla ha a ananele maemo a bophelo bo phelwang ke Pitso moahisane wa hae ha a bo bapisa le ba hae.
- O kenelwa ke mona le fufa ha e le mona Molefi a sebetsa mosebetsi o hodimo dikantorong tsa dinyewe Maseru. Mapetla o loya Molefi, hore a dube thankga bophelong ba hae.
- Kgabareng Molefi o kwenehela kgarebe ya hae Montsheng eo a neng a e kopetswe hore e be mohatsae. Sena se thabisa Mapetla. O bona hantle ha meriana ya hae e mo sebeletsa.
- Mapetla o kentse moya o dikaqa le ho boNgatane le Ramafothole hore ba dumele ha a ba neheletsa ditlhare hore ba di fafatse kantorong ya Molefi.
- Kamora hore Molefi a ithekele koloi. Mapetla o sebetsa koloi eo ka ditlhare hore Molefi a fumane kotsi ya koloi, mme a qetella a kene sepetlele.
- Ka lenyalo la Molefi le Morongwe Mapetla o fafatsa moriana o phoshowana e leng sesupo sa hore Molefi a dube thankga lenyalong la hae.
- Qetellong Mapetla o ile a romella Molefi ntho ya bosiu e tshabehang hore e mo sole e qetelle e ka ke thithiboya.

Phethelo

Mapetla o bonahetse mona o mo fetotse mmolayi ka hobane feela a ile a se ananele katleho ya Molefi. O bona Pitso ho phela hamonate ho sa mo tshwanela. O bonahala a se na genehelo le ha a se bona hore Molefi o duba thangka bophelong.

[25]

POTSO YA 17: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- 17.1 Dibapadi tsena di rerela Molefi bobeba batla ho theola Molefi setulong sa hae sa mosebetsi /ba batla ho loya Molefi. ✓✓ (2)
- 17.2 Molefi ke molwantshuwa. ✓ (1)
- 17.3 Ke hore Ramafothole le Ngatane ha se metswalle ya hae ya sebele, ba kwetletse Molefi lerumo ka kobong/ Mapetla, Ramafothole le Ngatane ba loya Molefi, mme yena ha a tsebe/ Ngwana wa Morongwe ha se wa Molefi. ✓✓ (2)
- 17.4 Jwalane o ile a patella Molefi hore o na le ngwana le monna e mong. ✓✓ (2)
- 17.5 Molefi o ile a fumana Morongwe le monna e mong ka koloing mme a le feela. ✓✓ (2)
- 17.6 Tomatso e hlahiswa ke taba ya hore Molefi a kwenehele Montsheng hobane a batlana le dikgarebe tse rutehileng, empa tsona tsa mo dubisa thankga hoo a bileng a hopola Montsheng. / Molefi le Ngatane tebello ke ya hore ba tlameha ho tshepana hobane ke ba Mofotholeng, empa Ngatane o pota Molefi kamorao ka ho ratana le Jwalane. ✓✓ (2)
- 17.7 Katleho ya Molefi ke yona e ntseng hore a qetelle a lefa ka hore a dubiswe thangka bophelong o qetella ka tlala boya mmeleng. ✓✓ (2)
- 17.8 Morongwe o ile a lwana le Disebo. ✓ (1)
- 17.9 Molefi le Morongwe ba kene dikamanong tsa lerato mme ba nyalana, empa Morongwe o hana ho bekwa bohadi. ✓✓ (2)
- 17.10 Ke lebaka la hobane bobedi ba bona ba ne ba loya Molifi. ✓ (1)
- 17.11 Tikoloho ya Roma ke sebaka sa tlhabollo ho teng dikolo, mme batho ba teng boholo ba rutehile. ✓ Mafotholeng teng ke sebaka se sa hlabolohang batho ba teng boholo ha ba a ruteha. ✓ (2)
- 17.12 Tomatso e hlahiswa ke taba ya hore Molefi a kwenehele Montsheng, a batlana le dikgarebe tse rutehileng, empa tsona tsa mo dubisa thangka. ✓✓ (2)
- 17.13 Ke maikutlo a ho teneha. ✓ Ke tenwa ke kamoo Morongwe a tellang Molefi kateng ka pela Kgaitsemi yah ae le bohle ba lelapa ✓ (2)
- 17.14 Tjhe, mongodi ha a atleha ho hlahisa tlholo sengolweng sena hobane Molefi o ile a lahlehelwa ke tsohle le maemo a mosebetsing a mo fella ka baka la ditouwa tsa Mapetla. ✓✓ (2)

[25]

POTSO YA 18: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba

Selelekela

Maemo a ho phela tlasa bofuma ha a thabisi. Bofuma bo etsa hore motho a tellehe o se hlopmpe ka hare ho setjhaba. Tshwantshisong ena re bona ka moo lelapa la Tsietsi le futsanehileng le ho theoha seriti ka teng. Seipati le Mohlouwa ba bontsha lenyatso ho maem. o a bofuma ba ha Tsietsi

Lenyatso la Seipati

Seipati o fihla ha Tsietsi ho tla bona Naledi. Letstsing leo pula e ne e na ka matla.

- Seipati o bonaha a sa bone moo a ka dulang teng ha Naledi, o bitsa ntlo ya ha Naledi motlotlwana.
- Seipati o hloka ditlhong tsa nyatsa Tsietsi ho masadi wa hae Naledi hore o e etsang tjhelete ha e le moo a hloleha ho ahela Naledi ntlo eseng lekopotsi leo ba le bitsang ntlo.
- O tswela pele ka hore Naledi a tlohele ho pharama hae basadi ba bang ba a itlola kantle ka mona. Sena se bakile pherekano ya maikutlo ho Naledi.
- Seipati o kgothalletsa Naledi hore a ratane le Mohlouwa wa sekgorane hobane feela a re Tsietsi ha se monna wa letho. Sena se bontsha lenyatso ho Tsietsi ka ho fitisisa hobane yena la hae lelapa o a le hlopha empa o qhala la ha Tsietsi.
- Naledi o ne a amohetse maemo a bofuma ba lelapa la hae, empa ka lebaka la ditshomo tsa Seipati, o tshosa Tsietsi ka hore o tla kgutlela habo.
- Seipati o soma Tsietsi ka hore phabadimo o tla e etsa ke eng ha e le moo a hloka le tiye.

Lenyatso la Mohlouwa

Mohlouwa o kopana le Naledi a tswa ho ya feheletsa bana ho ba isa sekolong, o bolela ha a rata Naledi.

- Mohlouwa o bontshitse ho tella Tsietsi eo a mo sebelletsang ka hore a ferehe Naledi empa eo a mo hana.
- O tswelapele ka hore neha Naledi karete hore a mo letsetse haeba a se a batla ho mo dumela. Sena se bontsha ho tella hobane ha a mo qeke.
- Kgabareng Mohlouwa o tebela Tsietsi mosebetsing ka sepheo sa utlwisa Naledi bohloko, ka ha a hanne ho ratana le yena. Sena se tlisa tsitsipano lapeng la Tsietsi ka ha ha sa tlisa mannyane ao a neng a a sebeletsa ha Mohlouwa. Naledi ka hlakoreng le leng o dula a tjodietsa Tsietsi hore o tla kgutlela habo Maokeng ho e na le hore a phele tlasa tshotleho empa a e na le monna.
- Naledi ha a sibolla hore monna o feletswe ke mosebetsi, o dumela Mohlouwa ka kgopolo ya hore o tla boela a kgutlisetsa Tsietsi mosebetsing empa Mohlouwa o bontsha nyediso ka lebitso la Tsietsi hore Tsietsi ke lenyekathipa le sa reng letho.
- Mohlouwa o sebedisa monyetla wa tshotleho ya ha Tsietsi ho ka ratana le Naledi. Mohlouwa o etsetsa Naledi sohle, ka ho mo fepa le ho mo rekela mabenyanane a ho tura molemong wa ho utlwisa Tsietsi bohloko. Sena se etsa hore Naledi a bone ha Tsietsi a hlolehile ho ba hlooho ya lelapa, mme o qetella ka ho se hlomphe Tsietsi. O se a bonana kgafetsa le enwa Mohlouwa.
- Tsietsi o qetella a ipolaisa jwala ka lebaka la maemo a seng matle ka lapeng. Naledi ha a tshehetse monna wa hae ho teng o mo ekelletsa kgatello ya maikutlo.

Phethelo

Bofuma ba ha Tsietsi bo ile ba thefuta lalapa lena ka tsela e makatsang hoo ebang Tsietsi o ile a fetoha letawa le hore e qetelle e le mmolayi. Naledi le yena o qetelletse a entse bohloa le Mohlouwa ka hobane feela a ne a hopotse hore maemoa lalapa la hae a tla fetoha.

POTSO YA 19: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba

- 19.1 Ke sehalo sa kgalefo. ✓ (1)
- 19.2 Ke kgohlano ya kante ✓ O halefela Pheleu hobane a batla Pheleu a fuputse se ka etsang a tebele Tsietsi le Thapelo. ✓ (2)
- 19.3 O kgopo/O hloka kutlwelobokloko/ Ha a tshepahale. ✓ O dumela ho sebediswa ke Mohlouwa kgahlanong le basebetsimmoho le yena. ✓ (2)
- 19.4 Naledi o hanne Mohlouwa pele a mo ka dumela, mme Tsietsi o lahlehelwa ke mosebetsi o qetella ka ho ba letawa. ✓✓ (2)
- 19.5 Ba ne ba kopanela lebenkeng la Mhlooua ✓ (1)
- 19.6 Naledi o na le mohopolo wa hore badimo ba ke se thusi Tsietsi mathateng ohle ao a nang le ona. ✓✓ (2)
- 19.7 Tsietsi ke motswalle wa Thapelo/ Tsietsi ke sware sa Pheleu/ boraro bona ke basebetsimmoho lebenkeleng la Mhloouwa. ✓
[Tshwaya ntlha e le nngwe feela] (1)
- 19.8 Thapelo o ne a qosa Pheleu ka hore ke lehlabaphiyo le nang le seabo ho tebelweng ha Tsietsi mosebetsing. ✓✓ (2)
- 19.9 Ke nakong ya mehla ya demokerasi. ✓ Basebetsi ba tseka ditokelo tsa bona tsa ho nyollelwa moputso ha ba sa kgotsofale. ✓ (2)
- 19.10 Bofokodi ba Naledi ke bah ore o hlolehile ho tshetsa molekane wah ae Tsietsi a dulela ho mo tjodietsa le hona ho mo tellisa ka ho ratana le Mhloouwa. ✓✓ (2)
- 19.11 Ke ya Kgotsong hobane bophelo ba teng bo potlakile hape bo na le tlhodisano, seo se bakile hore Naledi a se amohela bofuma ba ntlo ya hae o nka qeto e fosahetseng ya ho ratana le Mhloouwa. ✓✓ (2)
- 19.12 Mothinya o hlahiswa ke ketsahalo ya hore Tsitsi a bolaye bana ba hae ha mmoho le Mmabatho ba neng ba sa anngwe ke kamano ya lerato la Naledi le Mhloouwa. ✓✓ (2)
- 19.13 Ke ne ke tla kgaohana le yena ke ipatlele mosadi e mong/ ke ne ke tla buisana le yena ho ka fihlela tharollo ya mathata. ✓✓ (2)
- 19.14 E, mongodi o atlehile ho reheng Tsietsi lebitso le mo tshwanetseng hobane bophelo ba Tsietsi bo ile ba aparelwa ke ditsietsi tse ngat ka nako tsohle. ✓✓ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80